

4. Штогрін І. Називай агресію «захистом»: принципи інформаційної війни проти Росії. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25293307.html> (дата звернення 11.10.2020).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-83>

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ЄС

Федорченко Н. В.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри загальноюридичних дисциплін,
цивільного права та правового забезпечення туризму
Київського університету туризму, економіки і права,
головний науковий співробітник відділу дослідження проблем
взаємодії держави та громадянського суспільства
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України*

Федорченко В. К.

*доктор педагогічних наук, професор,
Заслужений працівник культури України,
ректор
Київського університету туризму, економіки і права,
президент
Асоціації навчальних закладів України
туристського і готельного профілю,
м. Київ, Україна*

Громадянське суспільство це безумовно ідея, для якої засіб стає метою вивчення в рамках соціальних та політичних наук. Безумовно і сама інституція, і соціально-наукова категорія є продуктом європейської цивілізації. Це твердження не є реанімацією суто євроцентристського погляду на соціальні зміни, погляду який був характерний теорії модернізації повоєнних часів, але так само необачно було жертвувати європейським досвідом. Згідно останньої модернізації, громадянське суспільство як його елемент, зароджувався у рамках різних цивілізацій, а не виключно європейської. І хоча зрозуміло, що сучасна демократія та громадянське суспільство неможливо поєднати прямим і безперервним вектором з античним полісом, зв'язок між ними також існує.

Отже, почнемо зі списку імен мислителів, без яких дискурс про громадянське суспільство є неможливий. Це безумовно Аристотель, Цицерон, Макіавеллі, Токвіль, Гегель, Маркс та інші.

Ще в першій третині 19-го століття геніальний французький мислитель Алексіс де Токвіль кілька років провів у США, вивчаючи систему виправних установ та посадових осіб у цій країні. Досвід США у цій сфері був значним і вартим уваги з точки зору європейців. Продуктом подорожі до Америки став звіт про в'язниці у США розмірами з книгу.

Безумовно, головним внеском у суспільну думку є монументальна книга Токвіля «Демократія в Америці», яка і досі зберігає свою актуальність. Токвіль надавав великого значення політичному життю США, добровільним, неурядовим асоціаціям, зокрема професійним [3].

Здавалося б відповідь є самоочевидна – Євросоюз це спільнота демократії, яка можлива за наявності громадянського суспільства, тому, що громадянське суспільство, яке згідно більшості дефініцій розглядається як суспільство активних громадян, які мають доступ до публічної сфери та добровільно об'єднуються заради реалізації своїх інтересів – відтак, євроінтеграція потребує в першу чергу громадянського суспільства.

На жаль, у суспільних процесах немає нічого однозначно та апріорі позитивного. Дослідження американських вчених Ділана Рілі та Шіріл Берман показують на прикладі піднесення фашизму та нацизму, що фашисти в Італії та нацисти в Німеччині мали успіх не в останню чергу завдяки своїй здатності скористатися та нав'язати свою гегемонію активним громадянським суспільствам, які мали потужні традиції у цих країнах. Це сталося внаслідок глибокої соціальної, політичної та ідеологічної поляризації цих суспільств.

Відтак, громадянське суспільство є важливим компонентом успішної євроінтеграції, але за умови, що воно функціонує у рамках суспільства, де домінує політична культура компромісу та діалогу. У прогресивному суспільному розвитку, яким є модернізація, немає «чарівного» інгредієнта, що гарантує успіх. Паралельно з громадянським суспільством важливими є і рівень економічного розвитку, і показники соціальної нерівності, а відтак наближення до ідеалу соціальної справедливості, і безумовно плюралістична та толерантна демократія, яка базується на активній участі громадян у політичному процесі.

Громадянське суспільство в Україні, як і в інших країнах під владою державного соціалізму (комуністичних режимів), формувалося у вигляді організацій, які сповідували, просували та відстоювали цінності вільного громадянства, національної ідентичності, прав людини та демократії, тобто цінностей, які ми асоціюємо з Європейським Союзом [1, с. 1-30; 2, с. 103].

Цей історичний контекст допомагає зрозуміти метаморфози громадянського суспільства в незалежній Україні. З одного боку громадянське суспільство часто протиставляють державі, що формулу запропонував Ендрю Арато часів польської «Солідарності». На іншому полюсі перебував Чарлз Тіллі зі своєю ідеєю важливості сильної держави, яка створює основи для соціального порядку, а потім самообмежується чи обмежується громадянським суспільством і у такий спосіб постає

сучасна демократія. Думки Ч. Тіллі є важливі для розуміння реальної динаміки держав і власне для постання модерної держави, але він переоцінив «позитив» держави, відтак недооцінював загрози авторитаризму.

Свого часу професор Нью-Йоркського університету в Абу-Дабі Георгій Дерлуг'ян слушно зауважив, що в Україні відбуваються революції, рушійною силою яких є громадянське суспільство, але наслідки цих революцій не є такими революційними – тобто масштабними та радикальними – як це можна було б очікувати.

Для того щоб громадянське суспільство могло скористатися плодами своєї активності, необхідно аби держава володіла ресурсом, який американський соціолог Майклман називає інфраструктурною владою. Це влада, яка здатна у демократичний спосіб бути всеприсутньою та реструктурувати взаємини всередині громадянського суспільства. Яскравим прикладом такої влади є регулятивна функція Європейського Союзу, яка навіть визначає форму та розмір бананів, що допускаються для продажу на ринках Євросоюзу.

Українці проявили свою здатність об'єднуватися та демонструвати громадянську ініціативу в критичні періоди своєї історії – безумовно йдеться про Майдани та про захист від російської агресії, особливо після масштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року. Неймовірно активним та ефективним став волонтерський рух, який суттєво сприяє Збройним Силам України.

Надзвичайно важливим є зберегти цю креативність соціальної дії – це термін німецького соціолога Ганса Йоаса – українців у час після перемоги над агресором, оскільки процес євроінтеграції є кропіткою роботою з еволюційної системної трансформації соціуму на всіх рівнях його функціонування з метою приведення інституційної матриці України у відповідність з практиками та законами Євросоюзу.

Українське суспільство демонструє волю до життя і, відповідно, перед викликами агресії згуртовується і об'єднується та надає всебічну допомогу.

Література:

1. Tilly C. Trust and Rule. *Theory and Society*. 2004. Vol. 33. № 1. P. 1-30.
2. Weber M. Political Writings. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. P. 103.
3. Алексіс де Токвіль Про демократію в Америці. Переклад із французького Києва – 1999. Електронна версія книги: <http://litopys.org.ua/tocq/toc.htm>